

zâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 39, 89, 116, 118, 126; II/A, s. 66; II/B, s. 63; *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi: 1608-1619* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1964, s. 19, 24, 162; *Cevdet, Târih*, I, 160-161; II, 40-42; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Onaltıncı Asırda Bursa*, Bursa 1940, s. 25, 69, 106, 113, 117, 118, 147; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 18, 100, 153, 192, 273, 278, 279, 316, 386, 387, 398, 482, 483, 484, 576; III/2, s. 284; IV/1, s. 316, 317; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 93, 94; a.mlf., *Merkez-Bahriye*, s. 389-390, 392, 456, 459, 479-482, 498, 499, 500, 527; a.mlf., "Levend", *İA*, VII, 46-48; M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, tür.yer.; a.mlf., *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1955, tür.yer.; Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 13, 14, 15, 38, 39, 40, 85, 159, 165, 168-173, 175; Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları: 1550-1603*, Ankara 1963, s. 113-123, 138, 140-154, 193; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul 1965; a.mlf., "Kara Levendleri", *TTK Bildiriler*, VI (1967), s. 474-485; Ali İhsan Gencer, *Bahriyede Yapılan İslâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985, s. 15, 43, 56, 57, 80, 94; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1991, s. 35, 36, 37, 104; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmiriye*, Ankara 1992, s. 181-185, 230, 241-244, 246-247, 250; J. H. Kramers - [W. J. Griswold], "Lewend", *EI²* (İng.), V, 728-729; Mücteba İlgürel, "Celâli İsyanları", *DİA*, VII, 252-257; a.mlf., "Eşkîya", a.e., XI, 466-469; a.mlf., "İl Erleri", a.e., XXII, 59-61.

▲ MÜCTEBA İLGÜREL

LEVH-i MAHFÛZ

(الوح المحفوظ)

Bütün nesne ve olaylara ilişkin ilâhî ilim ve takdirin kayıtlı bulunduğu kitap.

Sözlükte "yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey" anlamındaki levh ile "konrunmuş" mânasındaki mahfûz kelimelelerinden oluşan levh-i mahfûz "üzerine yazı yazılan, silinmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş düzgün satır" demektir.

Levh-i mahfûz terkibi, Kur'an'ın çok şereflî ve değerli olduğu ve levh-i mahfûzda bulunduğu ifade edilen bir sûrede geçer (el-Burûc 85/21-22). Kur'an-ı Kerim'de levh-i mahfûz yerine "kitâb" (el-En'âm 6/38; Kâf 50/4), "kitâb mekûbîn" (Yûnus 10/61; Sebe' 34/3), "kitâb meknûn" (el-Vâkıa 56/78), "kitâb mestûr" (el-İsrâ 17/58; el-Ahzâb 33/6), "ümmü'l-kitâb" (er-Ra'd 13/39; ez-Zuhuruf 43/4) terkipleri de kullanılır. Zira müfessirlere göre Kur'an'da bunlarla kastedilen şey levh-i mahfûzdur (İbnü'l-

Cevzî, V, 450; VI, 189, 481; Fahreddin er-Râzî, XXIX, 237). Bu tür âyetlerin genel muhtevâsından anlaşıldığı üzere kâinatta meydana gelecek bütün varlık ve olaylar bu kitapta yazılmıştır. Gökte ve yerde küçük büyük ne varsa, insanların ecelleri, fertlerin ve milletlerin başına gelecek musibetlerin tamamı Allah'ın ilminde yer almış ve levh-i mahfûz denilen bir kütüğe kaydedilmiştir.

Hadis literatüründe levh-i mahfûz terkibine rastlanmamışsa da levh kelimesinin geçtiği hadisten başka (*Müsned*, IV, 430-431) daha çok kader konusuyla bağlantılı olarak "kitâb" kavramının bu mânâda kullanıldığı görülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ktb" md.). Bu tür hadis rivayetlerinde âlem henüz yaratılmadan tabiatla, ayrıca şuurlu şuursuz canlılarla ilgili her şeyin takdir edilip planlandığı ve bir kitapta kaydedildiği ifade edilmektedir.

İslâm âlimleri levh-i mahfûzun keyfiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. 1. Levh-i mahfûz gayb âlemine ait bir husus olup mahiyeti bilinmemektedir. Tasvirine ilişkin rivayetler asılsız ve felsefî teorilere bağlı yorumlar anlamsızdır. Sa-dece onun bütün nesne ve olayların ilâhî kalemle yazıldığına, Allah'ın tabii ve içtimaî kanunlarını ihtiva eden bir kitap olduğuna inanmak gerekir. Râgib el-İsfahânî ile Selefîyye âlimleri bu görüştedir (İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 39-41; *Şerhu'l-Âkıdeti't-Taḥâviyye*, s. 159; Reşid Rızâ, VII, 394-395, 471-472). 2. Levh-i mahfûz Allah ile meleklerin arasında bir vasıttır. Yedinci kat göğün üstünde olup arşa ve İsrâfil'in gözleri önünde bulunur. İçinde bütün nesne ve olayların bilgisi ayrıntılı olarak yazılmıştır. Allah bir şeyi yaratmayı diletiği zaman bu, levh-i mahfûz aracılığıyla İsrâfil'e intikal eder ve gerçekleşmesi için Cibril'e emir verilir. İbn Abbas'a atfedilen rivayetlere dayanan bu görüş Ehl-i sünnet çoğunluğuna aittir (Makdisî, I, 161-164; Gazzâlî, s. 212; Kurtubî, XIX, 198; İbn Kesir, I, 14). 3. Levh-i mahfûz en büyük feleğe ait küllî nefistir. Bilginin âlimin zihninde ortaya çıkışı gibi varlık ve olaylar da levh-i mahfûzda zuhur eder. İbn Sînâ gibi bazı İslâm filozofları bu görüşü benimser (Gazzâlî, s. 212; İbn Teymiyye, IV, 255). Sünnî kelâmcılar, kıyametin kopması için İsrâfil'in sûra ilk defa üfle-mesinin ardından helâk olmayacak nesnelere arasında levh-i mahfûzun da bulunduğunu kabul eder (Ebû Azbe, s. 24).

Gayb âlemine ilişkin bir konu olması dolayısıyla levh-i mahfûz hakkında benimse-

necek görüş âyetlere ve sahih hadislere dayanmalıdır. Bu sebeple levh-i mahfûzun, Selefîyye âlimlerinin belirttiği gibi mahiyeti bilinmeyen ve ilâhî ilmi ihtiva eden bir kitap olduğu şeklindeki görüşün kabul edilmesi isabetli görünmektedir (ayrıca bk. KADER).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "lvḥ" md.; a.mlf., *el-İ'tikâdât* (nşr. Şemrân el-İclî), Beyrut 1988, s. 275-276; *et-Ta'rîfât*, "lvḥ" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ktb" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ktb", "lvḥ" md.leri; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "lvḥ" md.; *Müsned*, II, 313; IV, 274, 430-432; Tirmizî, "Kâder", 17; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, I, 161-164; Beyhâkî, *el-Kâzâ' ve'l-kâder* (nşr. Ebû'l-Fidâ el-Eserî), Beyrut 1409/1989; Gazzâlî, *Tehâfütü'l-felâsife* (nşr. Süleyman Dün-yâ), Kahire, ts., s. 212; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-me-sîr*, III, 35; V, 450; VI, 189, 481; VIII, 6, 173; IX, 79; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, XIX, 66, 194; XXIX, 193, 237; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 198; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâil*, IV, 255; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâ'ü'l-âtil*, Kahire 1323, s. 39-41; İbn Kesir, *el-Bidâye*, I, 14; *Şerhu'l-Âkıdeti't-Taḥâviyye*, s. 159; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 58; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm*, Kahire 1368/1949, s. 279; Ebû Azbe, *er-Ravzatü'l-be-hiyye*, Haydarâbâd 1322, s. 24; Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî, *Cilâ'ü'l-ayneyn*, Kahire 1278/1861, s. 69-70; Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, VII, 394-395, 471-473; Elmalılı, *Hak Dini*, III, 1920.

▲ YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

LEVI DELLA VIDA, Giorgio

(1886-1967)

İtalyan şarkiyatçısı.

Venedik'te doğdu. Müsevî asıllı bir aileye mensuptur. İlk ve orta öğreniminden sonra Roma Üniversitesi'nde şarkiyat ve Semitik diller okudu; en önde gelen hocası onun bütün ilmî hayatını yönlendiren Ignazio Guidi'dir. 1909 yılında mezun oldu ve 1907'de Roma Üniversitesi Doğu Bilimleri Bölümü tarafından neşrine başlanan *Rivista degli Studi Orientali* için ilk sayısından itibaren İbrânî âlemiyle ilgili neşriyat haberleri yazmaya başladı. 1914'te henüz yirmi sekiz yaşında iken kadrolu profesör olarak Napoli'deki Istituto Universitario Orientale'nin Arapça hocalığına, 1917'de Torino Üniversitesi Semitik Diller ve İbrânîye Kürsüsü'ne ve Ignazio Guidi'nin emekliye ayrılması üzerine Roma Üniversitesi İbrânî ve Semitik Diller Kürsüsü'nün başkanlığına tayin edildi. Ancak 1931'de, iktidarda bulunan faşist parti yeni rejime sadakat yemini etmeleri için öğretim üyelerine baskı yaptığı zaman protestocu on bir profesör

LEVI DELLA VIDA, Giorgio

arasında yer almasından dolayı üniversiteden uzaklaştırıldı. 1932 yılı başında Vatikan Kütüphanesi tarafından Doğu yazmalarının tasnifi için görevlendirildi. 1939'a kadar sürdürdüğü çalışmaları sırasında asırların birikimi olan kıymetli malzeme sayesinde burayı ilmi bir merkez haline getirdi. Bu arada *Enciclopedia Italiana* için Doğu kültürünün insanlığa kazandırdığı değerler üzerine madde kaleme aldı. 1939 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nden aldığı davetle Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve hocasının yanı sıra üniversitenin kütüphanesinde bulunan antik İbrânî ve Arap papirüslerinin okunup neşredilmesi işini üstlendi (çalışmaları ölümünden sonra ilim âlemine sunulmuştur; aş. bk.). Demokratik güçlerin iktidara gelmesinden sonra 1947'de ülkesine ve Roma Üniversitesi'ndeki eski görevine döndü.

Giorgio Levi Della Vida, doğuştan yetenekli olduğu dil öğrenme başarısını kaynak bilgisıyla de güçlendirmiştir. İlk ilmi çalışmaları sırasında Leone Caetani ile tanıştı ve onun *Annali dell'Islam* adlı büyük eseri için kendisiyle sıkı bir temas içinde girdi. Üzerine aldığı görev ilk dönem İslâm tarihi metinlerinin okunması ve İtalyanca'ya çevrilmesiydi; böylece çok sayıda yazma ve basılmış eser tanıdı. 1908-1909 öğretim yılında Kahire Üniversitesi'ne davet edilen İtalyan şarkiyatçı grubu içinde yer aldı. 1911'de İtalyan arkeologlarının Girit adasında sürdürdükleri kazılarda bulundu ve kitâbe ilmene (epigrafi) âşinalık kazandı; arkasından Atina'da faaliyete geçen İtalyan Arkeoloji Cemiyeti'ne (Scuola Archeologica di Atene) üye oldu. Öğrencisi ve sonra meslektaşısı olan Enrico Cerulli'yi İslâm dünyası ve Habeşistan üzerine çalışmaya teşvik etti. Carla Alfonso Nallio ve Ettore Rossi gibi müsteşriklerle araştırmacı bir nesil yetiştirdi. 1948 yılında Paris'te toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı ve bu kongrede ikinci baskısı kararlaştırılan *Encyclopaedia of Islam*'ın ilk şeref başkanı seçildi. Fakat bu defa birinci baskıdaki kadar madde yazamadı; önceki yazdıklarının bir kısmı Türkçe tercümede yer aldı ve ikinci edisyonda da yayımlandı. 1951'de İstanbul'da toplanan XXIII. Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı. 1953'te İstanbul'un 500. fetih yıldönümü münasebetiyle Accademia Nazionale dei Lincei'de (Roma) İslâm geleneğinde İstanbul konulu bir konferans verdi ("Costantinopoli nella tradizione Islamica", *Accademi Nazionale dei Lincei, Rendiconti*, 5 [1953], s. 363-373).

Türkçe öğrenmediği için, ancak yabancı dillerde yazılan eserlere dayanarak Türk dünyası hakkında yazdığı makaleleri *Visita a Tamerlano* (aş. bk.) yayımlandı. 1956 yılında onun 70. doğum yılı münasebetiyle Istituto per l'Oriente iki ciltlik bir armağan kitabı hazırladı (*Studi Orientalistici in onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956).

Döneminin büyük şarkiyatçılarından biri olan Giorgio Levi Della Vida, 25 Kasım 1967 tarihinde öldüğü zaman İtalya'daki ilmi kuruluşlardan başka Avrupa ve Amerika'nın hemen bütün akademilerine üye seçilmiş ve birçok üniversite tarafından şeref doktoru pâyesiyle onurlandırılmış bulunuyordu. California Üniversitesi, kendisini onurlandırmak için pek alışılmamış bir biçimde, henüz o hayatta iken üzerine adı ve resmi basılmış altın bir madalyayı düzenli aralıklarla dünya genelinden seçtiği en başarılı İslâmistler'e ödül olarak verme yolunu seçmişti. Ayrıca bu üniversite, onun adına ölüm yılından itibaren her iki yılda bir dizi konferanslar tertip etmekte ve konuşma metinleri düzenli biçimde yayımlanmaktadır (*Proceeding of the Giorgio Levi Della Vida Biennial Conference*, University of California, Los Angeles). 1988'de Roma'da doğumunun 100. yılı münasebetiyle bir anma kitabı da yayımlandı (*Giorgio Levi Della Vida nel centenario della nascita* [1886-1967], Università degli Studi "La Sapienza", Roma 1988). Giorgio Levi Della Vida, hakkında en çok makale ve müstakil kitap yazılan şarkiyatçıdır (başlıcaları için bk. bibl.).

Levi Della Vida'nın sayısı yüzlerle ifade edilen eserlerini başlıcaları katalog çalışmaları, İslâmiyat, Endülüs Arap edebiyatı, epigrafi ve hâtırat olmak üzere beş grupta toplamak mümkündür. Bunlardan başka pek çok kitap tanıtım yazısı, nekroloji makalesi ve ansiklopedi madde-

si yazmıştır. Ölümünden sonra en önemli makaleleri muhtelif ana başlıklar altında bir araya getirilerek kitap şeklinde tekrar yayımlanmıştır. Bilimsel çalışmalarının dışında edebî hâtırat türünde kaleme aldığı, dönemin önemli şarkiyatçıları, ilim ve siyaset adamlarını konu edinen *Fantasma ritrovati* adlı eseriyle (Verona 1966) bir edebiyat ödülü kazanması onun çok yönlü kişiliğini gösterir.

Eserleri. *Il Califato di 'Ali* (RSO, VI, 1914-15, s. 427-507); *Storia e religione nell'Oriente semitico* (Roma 1924); *Le iscrizioni neopuniche della Tripolitania* (Roma 1927); *Les "Livres des Chevaux" de Hişam Ibn al-Kalbî et Muhammed Ibn al-A'râbî* (Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'nin *Ensâbü'l-hayl* adlı eseriyle Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbî'nin *Kitâbü Esmâ'i hayli'l-'Arab ve fursânihâ*'sının birlikte neşridir [Leiden 1928]); *Elenco dei manoscritti arabi della Vaticana* (Città del Vaticano 1935); *Il califfo Mu'awia I secondo il Kitab ansab al-ashraf* (Belâzûrî'nin *Ensâbü'l-esraf*'ında Muâviye ile ilgili kısmın tercüme ve neşridir [O. Pinto ile beraber]; Roma 1938); *Les sémites* (Paris 1938); *Ricerche sulla formazione del piu antico fondo dei manoscritti orientali della Vaticana* (Città del Vaticano 1939); *Frammenti coranici in caratteri cufici* (Città del Vaticano 1947); *Documenti sulle relazioni delle Chiese orientali colla S. Sede durante il pontificato di Gregorio XIII* (Città del Vaticano 1948); *George Strachan, Memorials of a Wandering Scottish Scholar of the Seventeenth Century* (Aberdeen 1956); *Aneddoti e svaghi arabi e non arabi* (Milano 1959); *Secondo elenco dei manoscritti arabi islamici della Biblioteca vaticana* (Città del Vaticano 1965); *Fantasma ritrovati* (Verona 1966); *Note di storia letteraria arabo ispanica* (ed. M. Nallino, Roma 1971); *Arabic Papyri in the University Museum in Philadelphia* (ed. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma 1981); *Arabi ed Ebrei* (ed. F. Gabrieli ve Fulvio Tessitore, Napoli 1984); *Iscrizioni puniche della Tripolitania* (ed. M. G. Amadasi Guzzo, Roma 1987); *Visita a Tamerlano. Saggi di storia e Letteratura* (Roma 1988); *Pitagora, Bardanes e altri studi siriaci* (haz. R. Contini, Roma 1988; eserlerinin tam listesi için yapılan muhtelif çalışmalar hakkında bk. bibliyografyadaki kayıtlar ve özellikle *Giorgio Levi Della Vida nel Centenario della nascita*, s. 67-95).

Giorgio
Levi Della Vida

BİBLİYOGRAFYA :

Giorgio Levi Della Vida, "Giorgio Levi Della Vida e la letteratura siriana", *Pitagora, Bardanes e altri studi siriaci* (ed. R. Contini), Roma 1988, neşredenin girişi, s. V-XXI; "Levi Della Vida Giorgio", *Convegno di scienze morali storiche e filologiche, Accademia Nazionale dei Lincei, Atti dei convegni 12*, Roma 1957, s. 483-484; *Ricordo di Giorgio Levi Della Vida di Sabatino Moscati, con una bibliografia di Maria Giulia Guzzo Amadasi*, Roma 1968, s. 5-21, 23-46; F. Gabrieli, *La storiografia arabo-islamica in Italia*, Napoli 1975, s. 63-71; a.mlf., "Giorgio Levi Della Vida, 1886-1967", *Orientalisti del Novecento*, Roma 1993, s. 33-46; a.mlf., "Giorgio Levi Della Vida", *RSO, XLIII/3* (1965), s. 281-295; a.mlf., "A dieci anni dalla morte di Giorgio Levi Della Vida (25 Novembre 1967)", *OM, LVII/9-10* (1977), s. 389-390; a.mlf. - S. Moscati, *Giorgio Levi Della Vida: Commemorazione tenuta il 14 marzo 1987 in occasione del ventennale della scomparsa*, Roma 1987; F. Tessitore, "Giorgio Levi Della Vida nella storiografia italiana tra otto e novecento" (Giorgio Levi Della Vida, *Arabi ed ebrei nella storia* içinde, ed. F. Tessitore - F. Gabrieli), Napoli 1984, s. 9-48; a.mlf., *Schizzi e schegge di storiografia arabo-islamica italiana*, Bari 1995, s. 91-145, 183-189, 191-199, 201-203, 205-208; F. Michelini-Tocci, "Giorgio Levi Della Vida 'elzeverista'" (Giorgio Levi Della Vida, *Visita a Tamerlano. Saggi di storia e letteratura* içinde), Napoli 1988, s. 7-22; M. G. A. Guzzo, "Cenni biografici", a.e. içinde, s. 23-40; "Bibliografia su Giorgio Levi Della Vida", a.e. içinde, s. 41-42; G. Garbini, "Lo studioso e il semitista", *Giorgio Levi Della Vida nel Centenario della nascita (1886-1967)*, Roma 1988, s. 7-23; R. Contini, "Gli studi siriaci", a.e., s. 25-39; "L'epigrafista", a.e., s. 41-51; R. Traini, "L'arabista", a.e., s. 53-67; "Bibliografia di G. Levi Della Vida", a.e., s. 67-95; M. Nallino, "Giorgio Levi Della Vida (1886-1967). L'Uomo e Maestro", *OM, XLVIII/6-8* (1968), s. 305-321.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

LÉVI-PROVENÇAL, Évariste (1894-1956)

Yahudi asıllı Fransız şarkiyatçısı.

Cezayir'de dünyaya geldi. Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde René Basset ve Jérôme Carcopino gibi hocalardan Doğu dilleri ve şarkiyat okudu. 1913'te mezun olduktan sonra orduya katıldı ve I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde savaştı; yaralanması üzerine İskenderiye'ye, ardından Fas'a gönderildi. Savaşın ardından 1920'de Rabat'taki L'Institut des Hautes Etudes Marocaines'e öğretim görevlisi olarak tayin edildi; burada hayatı boyunca üzerinde çalışacağı temel iki alana, Arapça'ya ve Endülüs-Mağrib (özellikle Berberî) tarihine yöneldi. 1922'de *Les historiens des Chorfa* başlıklı tezıyla doktor unvanını

aldı. 1926'da görev yaptığı enstitünün müdürlüğüne ve *Hespéris* dergisinin editörlüğüne getirildi. 1935'te Cezayir, 1940'ta Toulouse üniversitelerine tayin edildi; bu arada bir süre Kahire Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. II. Dünya Savaşı sırasında tekrar askere çağrıldı. 1943-1944 yıllarında hükümet tarafından Londra, Kahire, Kudüs ve Şam'da görevlendirildi. 1944'te Almanlar'ın Fransa'dan çekilmesi üzerine Paris'te Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne İslâm kültürü ve Arapça hocası tayin edildi. 1950'de Institut des Etudes Islamiques'e müdür oldu ve buraya son şeklini verdi. Ayrıca Cezayir'de kurulan le Centre d'Etudes de l'Orient Contemporaine ile de yakından ilgilenerek bu kurumu da canlı bir merkez haline getirdi. Ayrıca kendi teklifiyle başlayan *Encyclopédie de l'Islam* (nouvelle édition) yayımlanmasında görev aldı. 1954'te *Arabica* dergisini kurdu. Hayatının son yıllarını Fransa, İspanya ve Mısır gibi ülkelerin üniversitelerinde ders vererek ve çalışmalarını yayımlayarak geçirdi. Ölümünden (23 Mart 1956) sonra Centre National de la Recherche Scientifique'in (Paris) katkılarıyla meslektaşları ve yetiştirdiği ilim adamları tarafından adına bir hâtıra kitabı çıkarıldı (*Etudes d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal*, I-II, Paris 1962).

Özellikle Murâbitlar ve Muvahhidler dönemleri başta olmak üzere Endülüs ve Mağrib'in siyasi-içtimai tarihi üzerine çalışan Lévi-Provençal, Ortaçağ İslâm tarihiyle ilgili birçok yazmanın tercüme, tahkik ve neşrini gerçekleştirmiştir. Esas itibarıyla filolojik yaklaşım şeklinde olan çalışmalarının zamanla sosyal tarih araştırmalarına yöneldiği ve daha çok Endülüs tarihinde sosyal hayat ve müesseseler üzerinde yoğunlaştığı görülür. Onun telif, tercüme, tahkik ve makale çalışmalarının sayısı 300'e yakın olup birçok eseri

Évariste
Lévi-Provençal

çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Makalelerinin çoğu *Encyclopédie de l'Islam*'ın birinci ve ikinci baskılarıyla *Royal asiatique*, *Archives berbères*, *Hespéris*, *al-Andalus* ve *Arabica* gibi ansiklopedi ve dergilerde yayımlanmıştır.

Eserleri. A) Telifleri. *Les historiens des Chorfa. Essai sur la littérature historique et biographique au Maroc du XVIe au XXe siècle* (Paris 1922); *Textes arabes de l'Ouargha: Dialecte des Jbâla (Maroc septentrional)* (Paris 1922); *Les manuscrits arabes de l'Escorial* (III, Paris 1928; Escorial'deki Arapça yazmaların katalogunun III. cildi olup ilk iki cildi Hartwig Derenbourg tarafından yayımlanmıştır [Paris 1884, 1903]); *Inscriptions arabes d'Espagne* (Leyde 1931); *L'Espagne musulmane au Xe siècle: Institutions et vie sociale* (Paris 1932, 1996); *La civilisation arabe en Espagne: Vue générale* (Kahire 1938; Paris 1948, 1961; İspanya'daki İslâm kültürünü ele alan eser *el-Hağâratü'l-'Arabiyye fi İsbânyâ* adıyla Tâhir Ahmed Mekfî tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir [Kahire 1979, 1985, 1994]); *Un recueil de lettres officielles almohades: Etude diplomatique, analyse et commentaire historique* (Paris 1942); *Glossaire pratique de l'arabe du XXe siècle. I. Arabe-français* (Rabat 1942); *Histoire de l'Espagne musulmane I: de la conquête à la chute du califat de Cordoue, 710-1031 J.-C.* (Caire 1944; Müellifin Endülüs tarihini ele aldığı en önemli çalışmalarından biri olan eser, ikinci baskısında genişletilerek *La conquête et l'emirat hispano-umayyade, 710-922, Le califat umayyade de Cordoue, 912-1031* ve *Le siècle du califat de Cordoue* başlıklarıyla neşredilmiştir [I-II, Paris 1950; III, Paris 1953; I-III, Paris 1999]); *Islam d'occident: Etudes d'histoire médiévale* (Paris 1948).

B) Tercüme ve Neşirleri. 1. *Extraits des historiens arabes du Maroc. Textes d'explication à l'usage des étudiants* (Paris 1924, 1929, 1948). 2. *Un nouveau texte d'histoire mérinide: le "Musnad" d'Ibn Marzûk* (Paris 1925). 3. *Documents inédits d'histoire almohade. Fragments manuscrits du "legajo" 1919 du fonds arabe de l'Escorial* (Paris 1928). Muvahhidler'le ilgili bazı belgelerin neşri ve Fransızca'ya tercümesidir. 4. *Risâle fi'l-hisbe* (G. S. Colin ile birlikte, Paris 1931). Ebû Abdullah Muhammed es-Sakatî el-Mâlekî'nin eserinin yayımıdır. 5. *Şifâtü Cezîreti'l-Endelüs müntehabe min Kitâbi'r-Ravzî'l-mi'âtâr fi ha-*